

ORIGINAL ARTICLE

معرفی آثار طبی موجود در مجموعه دیجیتال مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب

Introducing Medical Works of Digital Collection of Research Center of Quran, Hadith and Medical Sciences

Vajihe Nami¹, Hassan Namdar²

1- Department of History of Medicine, Medical School, Shahed University, Tehran, Iran

2- Department of Traditional medicine and Medical History, Medical School, Shahed University, Tehran, Iran

Correspondence: Hassan Namdar; Department of Traditional medicine and Medical History, Medical School, Shahed University, Tehran, Iran;
dr.h.namdar@gmail.com

Abstract

Recognition of valid sources is one of the important and essential stages of any research. The purpose of this research has been to introduce the medical works of the digital collections of the Research Center of Quran, Hadith and Medicine's Sciences of Tehran University of Medical Sciences to facilitate access to resources and to pave the way for research. This article which is based on a descriptive method, by referring directly to the files of each work, its content has been studied independently to identify the medical works from non-medical ones. After required reviews, the medical works of this collection were divided into three sections including: 1- medical work with a specific compilation date 2- medical work with unspecified compilation date and 3- collections (including more than one work in a book or treatise). In the following, the classification of works was done based on overall content and academic topics. According to the type of publication, the above works were divided into four groups of manuscripts, lithography, lead print and new print. Finally, the type of language used in writing these works was discussed. As a result, the number of works based on the date of writing, types of works according to overall content, scientific issues raised, the way of publishing works regarding the existence of manuscripts and print works and also the language of their writing were determined.

Key words: Medical Works, Bibliography, Medical History, Traditional Iranian Medicine

Received: 20 Jul 2017; Accepted: 29 Jul 2017; Online published: 10 Aug 2017

Research on History of Medicine/ 2017 Aug; 6(3): 159-166.

وحیبه نامی^۱
حسن نامدار^۲

۱- دانشجوی تاریخ علوم پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران

۲- گروه طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران

نویسنده مسئول: حسن نامدار، گروه طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران
dr.h.namdar@gmail.com

خلاصه مقاله

شناخت منابع معتبر از مراحل مهم و ضروری هر پژوهش به شمار می‌رود. هدف از پژوهش حاضر معرفی آثار طبی مجموعه دیجیتال مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب دانشگاه علوم پزشکی تهران بوده است تا دسترسی به منابع تسهیل و مسیر پژوهش هموار گردد. در این مقاله که به روش توصیفی انجام شده است، با مراجعه مستقیم به فایل هر اثر، محتوای آن به طور مستقل مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت تا آثار پزشکی از غیر پزشکی شناسایی شود. پس از بررسی‌های لازم آثار طبی موجود در این مجموعه به سه بخش تقسیم بندی گردید که عبارتند از: ۱- آثار طبی با تاریخ تألیف مشخص ۲- آثار طبی با تاریخ تألیف نامشخص ۳- مجموعه‌ها (مشمول بر بیش از یک اثر در یک کتاب یا رساله). در ادامه طبقه‌بندی آثار براساس محتوای کلی و موضوعات علمی انجام شد. با توجه به نوع نشر، آثار مذکور در چهار گروه نسخه‌های خطی، چاپ سنگی، چاپ سربی و چاپ جدید قرار گرفتند و در پایان به بیان نوع زبان استفاده شده در نگارش این آثار پرداخته شد. در نتیجه تعداد آثار براساس تاریخ تألیف، نوع آثار با توجه به محتوای کلی، موضوعات علمی مطرح شده، نحوه انتشار آثار از نظر وجود نسخ خطی و نسخ چاپی و همچنین زبان نگارش آنها مشخص شد.

واژگان کلیدی: آثار طبی، کتاب‌شناسی، تاریخ پزشکی، طب سنتی ایران

مقدمه

امروزه معرفی نشدن مناسب منابع و سختی دسترسی به آنها از عمده‌ترین مشکلات پژوهشگران و دانشجویان رشته‌های طب و داروسازی سنتی و تاریخ علوم پزشکی در کشور می‌باشد. در سال‌های اخیر تلاش‌های زیادی جهت تهیه، تکثیر و احیای منابع طب سنتی ایران، طب اسلامی، داروسازی سنتی و تاریخ علوم پزشکی صورت گرفته و حتی با انتشار فهرست‌هایی از این منابع، به معرفی آنها پرداخته شده است.^{۱-۳} با این حال مجموعه‌هایی وجود دارد که هنوز امکان معرفی آنها فراهم نشده و منابع موجود در آنها برای محققان و پژوهشگران این عرصه ناشناخته می‌باشد. یکی از این موارد مجموعه طبی دیجیتال مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب دانشگاه علوم پزشکی تهران می‌باشد که مشتمل بر بیش از ۲۰۰۰ عنوان منابع پزشکی به صورت فایل‌های الکترونیکی می‌باشد. مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب یکی از مراکز وابسته به دانشگاه علوم پزشکی تهران است که در سال ۱۳۸۷ جهت گسترش پژوهش‌های مرتبط با طب در قرآن و متون معتبر حدیث و به منظور جواب‌گویی به نیازهای جامعه اسلامی تأسیس گردید.^۴ هم‌اکنون کتابخانه این مرکز از نظر منابع مربوط به طب و داروسازی سنتی، طب اسلامی و تاریخ پزشکی یکی از غنی‌ترین کتابخانه‌های دانشگاهی کشور به شمار می‌رود. از آنجا که مجموعه طبی دیجیتال موجود در کتابخانه مرکز تحقیقات مورد اشاره، شامل نسخ پزشکی خطی و چاپی بسیار ارزشمندی است که در کتابخانه مجلس، کتابخانه ملی، کتابخانه کالیفرنیا، فرهنگستان پزشکی و ... نگهداری می‌شود، معرفی آن می‌تواند دسترسی به آثار موجود در این مجموعه را برای پژوهشگران در این زمینه آسان سازد و بستر مناسبی جهت پژوهش‌های نوآورانه فراهم آورد. بنابراین در این نوشتار قصد بر آن است که با مراجعه به فهرست این مجموعه^۵ و فایل‌های موجود در آن به روش توصیفی به معرفی اجمالی مجموعه مذکور و آثار موجود در آن از نظر تعداد، موضوع، تاریخ تألیف و زبان آثار و ... پرداخته شود.

تاریخچه و نحوه شکل‌گیری مجموعه طبی دیجیتال

این مجموعه حاصل زحمات رئیس اسبق مرکز تحقیقات مذکور می‌باشد که طی چند سال اخیر قبل از وفات‌شان با پیگیری‌های مستمر و رایزنی‌های ایشان جمع‌آوری شده است. برای تهیه مجموعه مورد اشاره ضمن صرف وقت و هزینه، زحمات و تلاش‌های بسیار زیادی صورت گرفته است. بعضی از این منابع را افراد مختلف از قبیل دانشجویان، محققین، بخش‌های وابسته به وزارت امور خارجه ایران در دیگر کشورها و ... در قالب لوح‌های فشرده یا به اشکال دیگر به مرکز تحقیقات مورد اشاره، اهدا کردند یا از ایشان خریداری گردید. محتویات فایل‌های مذکور به هاردهای ویژه‌ای که برای این منظور تهیه شده بود منتقل و در کتابخانه مرکز

- 1- Nami, Tavana, 2006.
- 2- Nami, 2011.
- 3- Nami, 2015.
- ۴- اساننامه مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب. (۱۳۸۷). مصوبه مورخ ۱۴/۵/۸۷ شورای گسترش دانشگاه‌های علوم پزشکی.
- 5- Quran, Hadith and Medicine's Sciences, 2014.

تحقیقات نگهداری شد. با توجه به اینکه آثار موجود در این فایل‌ها در موضوعات و زمینه‌های مختلفی بود بنابراین توسط پرسنل مرکز تحقیقات، آثار پزشکی آن از غیر پزشکی تفکیک گردید. به این ترتیب مجموعه‌ی طبی دیجیتال مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب شکل گرفت که مشتمل بر بیش از ۲۰۰۰ اثر ارزشمند در زمینه پزشکی است.^۶

تعداد آثار بر اساس تاریخ تألیف

بر اساس مطالعات و بررسی‌های انجام شده بر روی نسخ متعلق به قرن دوم تا پانزدهم هجری قمری موجود در مجموعه دیجیتال طبی مرکز تحقیقات علوم قرآن، حدیث و طب، تعداد ۷۶۷ نسخه با تاریخ تألیف مشخص، ۴۱۶ نسخه بدون تاریخ تألیف مشخص و ۱۹۳ اثر به صورت مجموعه و مشتمل بر ۷۷۳ نسخه در این مجموعه وجود دارد. در نتیجه بعد از حذف موارد تکراری، تعداد آثار پزشکی موجود در این مجموعه ۱۹۵۶ مورد می‌باشد. این آثار با توجه به تاریخ تألیف و نحوه تدوین آنها به سه بخش قابل تقسیم است که عبارتند از: ۱- آثار طبی با تاریخ تألیف مشخص؛ ۲- آثار طبی با تاریخ تألیف نامشخص و ۳- مجموعه‌ها. (جدول ۱)

۱- آثار طبی با تاریخ تألیف مشخص: این بخش مشتمل بر تعداد ۷۶۷ اثر می‌باشد که قدیمی‌ترین اثر موجود در این بخش مربوط به قرن دوم و جدیدترین آن مربوط به عصر حاضر است.

۲- آثار طبی با تاریخ تألیف نامشخص: این بخش مشتمل بر تعداد ۴۱۶ اثر می‌باشد که ۵ مورد از آنها بدون عنوان اثر، ۱۳۵ مورد فاقد نام نویسنده، ۴۶ مورد بدون نام اثر و نام مؤلف است. در ۲۲۹ اثر باقیمانده تقریباً اطلاعات مذکور مشخص و فقط تاریخ تألیف نامشخص است.

۳- مجموعه‌ها:^۷ این بخش شامل ۱۹۳ مجموعه است که مشتمل بر تعداد ۷۷۳ نسخه می‌باشد. با توجه به اینکه تاریخ بعضی از آثار موجود در مجموعه فوق نامشخص و برخی مشخص بود، در مجموع تعیین تاریخ تألیف برای این مجموعه‌ها میسر نشد.

نوع آثار با توجه به محتوای کلی و شیوه نگارش آنها

آثار موجود در این مجموعه را با توجه به محتوا و شیوه نگارش آنها می‌توان به صورت زیر طبقه‌بندی و نام‌گذاری نمود:

۱- کتب جامع

کتب طبی جامع به کتبی گفته می‌شود که شامل هر پنج بخش طب (کلیات، بیماری‌های عضو به عضو، بیماری‌های عمومی، مفردات، قراقرادین) می‌باشند؛ مانند کتاب القانون فی الطب^۸ و کتاب کامل الصناعه الطیبیه^۹ و کتاب فردوس الحکمه^{۱۰} و کتاب الاغراض الطیبیه^{۱۱}. این کتاب‌ها دارای سه دسته می‌باشند که عبارتند از مقدماتی، متوسط و بسیط که معمولاً کتاب‌های درسی شامل کتاب‌های حد متوسط بود مانند کتاب الاغراض الطیبیه که مبسوط آن کتاب ذخیره خوارزمشاهی^{۱۲} است.

۲- کتب اختصاصی

کتاب‌هایی که در رابطه با یک موضوع خاص به صورت تخصصی بحث می‌کنند؛ مانند بهجه الرؤسا فی علاج امراض النساء^{۱۳} که در آن درباره بیماری‌های زنان و درمان آن بحث شده است.

۳- رساله‌های طبی

رساله‌ها تقریباً در حکم مقالاتند و درباره یک موضوع به بحث می‌پردازند؛ مانند رساله برء الساعه^{۱۴}، رساله سهالیه^{۱۵}، دیابت (رساله در دیابیط)^{۱۶}.

۴- شرح

در دوره‌های مختلف، شرح‌هایی برای بعضی از کتاب‌ها نگارش یافته است که مولف معمولاً ضمن شرح لغات و بخش‌های دشوار آن، به نقد مطالب پرداخته و دیدگاه خود را در آن مطرح نموده است؛ برای مثال می‌توان به شرح تحفه سعديه

6- Isfahani, 2015.

۷- کتاب‌هایی که مشتمل بر بیش از یک عنوان اثر یا رساله در یک مجلد می‌باشند.

8- Ibn Sina, 11th century.

9- Ahvazi, 10th century.

10- Tabari, 9th century.

11- Jorjani, 12th century.

12- jorjani, 11th century.

13- Al-Rashidi, 18th century.

14- Ibn Zakaria Razi, 10th century.

15- Tonekaboni, 18th century.

16- Al-Baghdadi, 13th century.

جدول ۱- جدول آماری آثار از نظر تاریخ تألیف، تعداد نسخه‌ها و زبان آثار

ویژگی آثار	مشخصات و زمان تألیف آثار	زبان													
		تعداد نسخ	تفاوت کتاب‌ها	فارسی	عربی	اردو	آلمانی	فرانسه	ترکی	عبری	دوزبانه	چندزبانه			
تاریخ تألیف مشخص	قرن ۲	۲	-	-	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	قرن ۳	۱۰	-	-	۷	-	-	-	-	-	-	-	۴	-	-
	قرن ۴	۴۶	-	۴	۳۹	-	۱	۱	-	۱	-	-	۱	-	-
	قرن ۵	۱۰۵	-	۳۳	۶۹	-	۱	-	۱	-	-	-	۱	-	-
	قرن ۶	۲۷	-	۱۲	۱۰	-	-	-	-	-	-	-	۴	-	-
	قرن ۷	۱۰۰	-	۵	۹۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	قرن ۸	۱۱۶	-	۵۷	۵۸	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	قرن ۹	۳۸	-	۶	۳۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	قرن ۱۰	۶۶	-	۵۸	۴	۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	قرن ۱۱	۵۳	-	۵۱	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	قرن ۱۲	۴۳	-	۴۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	قرن ۱۳	۷۴	-	۶۲	۵	۳	-	۱	-	-	-	-	-	-	۱
	قرن ۱۴	۴۲	-	۳۱	۱۰	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	قرن ۱۵	۷	-	۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	متعلق به ۲ قرن	۳۸	-	۱۶	۲۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	-
تاریخ تألیف نامشخص	بدون عنوان	۵	-	۲	۲	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	-
	بدون مؤلف	۱۳۲	۳	۵۸	۱۸	۳	۴	۱	-	-	-	-	۱۴	۳۱	-
	بدون عنوان و مؤلف	۴۶	-	۳۸	۸	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
مجموعه‌ها	بدون تاریخ	۲۲۹	۱	۹۷	۱۰۸	۲	۴	۱	۴	۲	۱۰۸	۹۷	۱۰	۲	-
	۱۹۳ مجموعه	۷۷۳	-	۳۶۰	۴۰۱	-	۳	-	-	-	-	-	۷	۱	-
	جمع کل	۱۹۵۲	۴	۹۳۷	۸۹۰	۱۳	۱۳	۱۰	۷	۱	۴۲	۳۵			

قطب‌الدین شیرازی¹⁷ بر قانون ابن سینا، به عنوان یکی از مهم‌ترین شروح قانون اشاره کرد.

17- Shirazi, 13th century.

18- Ibn Nafis, 13th century.

۵- موجزها

دسته دیگری از کتاب‌های موجود در این مجموعه به صورت موجز می‌باشند. موجز یعنی تلخیص آثار که به منظور چکیده‌نویسی و فشرده کردن مطالب و کم کردن حجم کتاب‌ها انجام می‌شده است و یکی از مهم‌ترین آنها، *موجز القانون* ابن نفیس¹⁸ می‌باشد که تلخیصی است از کتاب قانون ابن سینا.

۶- ترجمه‌ها

تعدادی از آثار موجود در این مجموعه، ترجمه‌هایی است که از آثار نویسندگان به زبان فارسی یا زبان‌های دیگر انجام شده است.

۷- مجموعه‌ها

مشتمل بر بیش از یک اثر که به صورت کتب و یا رسائل مختلف در آنها آمده است.

موضوعات مطرح شده در این آثار

به طور کلی مطالب مطرح شده در این آثار را می‌توان در چند بخش زیر خلاصه نمود:

۱- مطالب طبی محض

موضوع بحث این آثار کاملاً پزشکی بوده که به صورت کتب جامع طبی، کتب تخصصی طبی، رساله‌های طبی، شروح، موجزها، ترجمه‌ها و مجموعه‌ها ارائه شده و دربرگیرنده‌ی مباحث پزشکی عمومی، پزشکی تخصصی، پیراپزشکی، دام‌پزشکی، روان‌پزشکی، روان‌شناسی، سم‌شناسی و پادزهرها، کتب لغت یا واژه‌نامه‌های پزشکی، دایره‌المعارف‌های پزشکی، جراحی، داروسازی، داروشناسی، قراقرادین‌ها، تغذیه و غذادرمانی و ... است.

۲- مطالب مرتبط با پزشکی

موضوع این آثار پزشکی نیست اما به گونه‌ای با آثار پزشکی در ارتباط هستند؛ مانند علم کیمیا (شیمی) که از ملزومات علم داروسازی و داروشناسی است، علم نجوم و هیأت که کاربردهای زیادی در طب داشته‌اند، علوم غریبه و طلسمات، علم اخلاق، فلسفه و ...

۳- مطالب دینی مرتبط با پزشکی

موضوعات مذهبی از قبیل ادعیه، احادیث و آیات و روایات طبی می‌باشد که شامل تدابیری جهت حفظ سلامتی و آیات و روایاتی است که کاربردهای درمانی دارند و برای معالجه بسیاری از بیماری‌ها استفاده می‌شوند.

انواع نسخ از نظر شکل اثر

از آنجا که آثار طبی موجود در مجموعه دیجیتالی از نظر شکل اثر متفاوت بودند، بنابراین آثار مذکور در قالب نسخه‌های خطی، چاپ سنگی، چاپ سربی، چاپ جدید طبقه‌بندی شدند.

۱- نسخ خطی

تعدادی از نسخ، خطی‌اند که یا به خط مؤلف است یا به خط کاتبان غیر مؤلف. در بعضی از نسخ، نام کاتب ذکر شده و بعضی از نسخه‌ها فاقد نام کاتب هستند. بعضی از نسخه‌ها با خط بسیار زیبا و خوانا نگارش یافته و بعضی نسخ، بسیار بدخط و ناخوانا هستند.

۲- چاپ سنگی

یا چاپ باسمه‌ای یا لیتوگرافی (به فرانسوی Lithographi) که معادل نسخه خطی شناخته می‌شود. توضیح مفصل در مورد چاپ سنگی، در پاورقی کتاب

آتشک، چاپ انتشارات ویژه مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل ارائه شده است.¹⁹

19- Ibn Mahmud, 2003.

۳- چاپ سربی

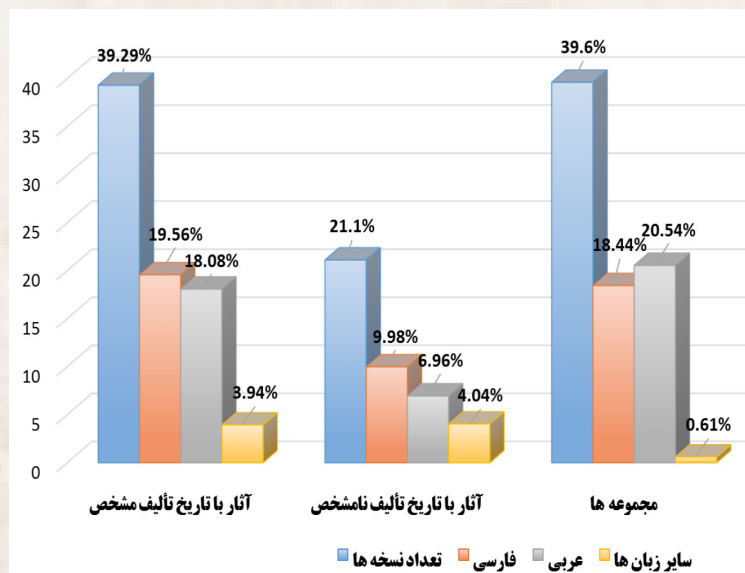
این چاپ که به روش حروف چینی سربی انجام می‌شود، به‌ویژه از دوره مظفرالدین شاه به بعد و تا همین اواخر یعنی تا حدود ۴۰ سال پیش رواج داشت.

۴- چاپ‌های جدید

تعدادی از منابع موجود نیز به‌صورت چاپ جدید هستند.

زبان آثار

بررسی‌های انجام شده بر روی آثار یاد شده، نشان می‌دهد که اکثر کتاب‌های این مجموعه به زبان فارسی و عربی است و تعداد اندکی به زبان اردو، انگلیسی، فرانسه، آلمانی، ترکی، عبری، اسپانیایی و ... تألیف شده است. (نمودار ۱) بعضی از این کتاب‌ها نیز دوزبانه یا چندزبانه هستند. کتاب‌های چندزبانه یا به‌صورت مجموعه‌اند که مشتمل بر چند رساله و کتاب است که هر کدام از آنها به زبان‌های مختلف نگارش یافته‌اند یا اینکه محتوای یک کتاب دارای چند ترجمه به زبان‌های مختلف است که همه ترجمه‌ها در یک مجموعه گردآوری شده است.

نمودار ۱. درصد تعداد نسخه‌ها و زبان آثار بر اساس تاریخ تألیف و مجموعه‌ها

نتیجه‌گیری

با توجه به محتوای کلی آثار و شیوه نگارش آنها، آثار موجود در این مجموعه در گروه‌هایی شامل کتب جامع طبی، کتب تخصصی طبی، رساله‌ها، شروح، موجزها، ترجمه‌ها و مجموعه‌ها طبقه‌بندی گردید.

از بررسی محتوای آثار مذکور نتیجه گرفته می‌شود که مباحث مطرح شده در این مجموعه عبارتند از علوم طبی محض (طب سنتی، پزشکی عمومی، پزشکی تخصصی، پیراپزشکی، دامپزشکی، روانپزشکی، روانشناسی، سمشناسی و پادزرها، کتب لغت یا واژه‌نامه‌های پزشکی، دایره‌المعارف‌های پزشکی، جراحی، داروسازی، داروشناسی، فرابادینها، تغذیه و غذادرمانی و ...)، علوم مرتبط با پزشکی مانند تاریخ پزشکی، کیمیا، نجوم، فلسفه، اخلاق و ...، مباحث مذهبی مرتبط با پزشکی از قبیل ادعیه، احادیث و آیات و روایاتی که پیرامون مسائل طبی می‌باشند.

این مجموعه به عنوان معرفی منابع مهم تاریخ پزشکی و طب سنتی از اهمیت بسیار زیادی برخوردار بوده و با ایجاد دسترسی به منابع مورد نیاز، قابلیت آن را

دارد که کارهای پژوهشی در زمینه‌های مذکور را در بستری مطمئن تسهیل نماید. در نتیجه این منابع می‌تواند مبنای پژوهش‌های ارزشمند و جدیدی در حوزه تاریخ پزشکی و طب سنتی قرار گیرد که این امر تأثیر فراوانی در افزایش تولیدات علمی و به تبع آن ارتقاء رتبه علمی و نظام سلامت کشور خواهد داشت.

سپاسگزاری

بدین وسیله از زحمات ارزشمند زنده یاد جناب آقای دکتر محمدمهدی اصفهانی که با ارائه اطلاعات سخاوتمندانه و معرفی منابع به شکل گیری این مقاله کمک کردند و همچنین از راهنمایی جناب آقای حامد آهن‌سازان و سرکار خانم ریحانه آهن‌سازان در ویرایش این مقاله جهت چاپ صمیمانه تشکر و قدردانی می‌شود.

References

- Al-Baghdadi A. Diabet . 13th cent. [in Arabic]
- Al-Rashidi al-Hakim AH. Bahjat al-Roassa fi Alaje Amraze al-nesa. 18th cent. [in Arabic]
- Ibn al-Abbas al-Majusi (Ahvazi) A. kamil as -Sina'a at-Tibbia. 10th cent. [in Arabic]
- Ibn Mahmud al-Tabib Hakim EM. Resale Atashak. Tehran: the Study of Medical History, Islamic Medicine and Supplement of Iran University of Medical Sciences. 2003. [in Persian]
- Ibn Nafis AAA Ibn Abi al-Hazm al-Qurashi. al-Moujaz fi al-teb. 13th cent. [in Arabic]
- Ibn Sina HeA. Qanoun fi al-tibb. 980-1036. [in Arabic]
- Ibn Zakaria Razi M. Bara al-Sa'a. 10th cent. [in Arabic]
- Isfahani MM. Molahezati dar bare Mabe Tebi va Tajdide Nashre Anha (DVD. Sokhanrani). Tehran: Ministry of Health and Medical Education. 2015. [in Persian]
- Jorjani Ismail. Zakhire Kharazmshahi. 11th cent. [in Persian]
- Jorjani I. Al-aghraz Al-tibbia va Al Mabahess al-alaiia. 12th cent. [in Persian]
- Nami V, Tavana F. Collection of Special Publications Books of Institute for the Study of Medical History, Islamic Medicine and Supplement. Vol. 1-5. Tehran: Iran University of Medical Sciences. 2006-2013. [in Persian]
- Nami V. Collection of Special Publications Books of Institute for the Study of Medical History, Islamic Medicine and Supplement and Research Center of Quran, Hadith and Medicine's Sciences. Tehran: Tehran University of Medical Sciences. 2015. [in Persian]
- Nami V. Collection of Special Publications Books of Research Center of Quran, Hadith and Medicine's Sciences. Tehran: Tehran University of Medical Sciences. 2011. [in Persian]
- Quran, Hadith and Medicine's Sciences. Collection of Several Thousand Books and Treatises in Medicine and Science Close to it. Tehran: Tehran University of Medical Sciences. 2014. [in Persian]
- Shirazi Qotb al-Din Mahmoud bin Masoud. Tohfe Sadia (Shar-

he Qanone ibn sina). 13th cent. [in Arabic]

Tabari Ali ibn-al. Rabban. Firdausu'l Hikmat. 9th cent. [in Arabic]

The Decree of the Council for the Development of Medical Sciences Universities in 2008/8/4. Statute of the Quran, Hadith and Medicine's Sciences. 2008. [in Persian]

Tonekaboni Mizra Ahmad. Resale Eshalie. 18th cent. [in Persian]

